

II.

Husvétkor.*)

1.

*Tegyétek ezt mindannyiszor az én emlékezete-
mre. — — —* Emlékezet és halhatatlanság egy-
mással rokon fogalmak, s reánk emberekre nézve
együtt alkotják meg az örökkévalóságot. Az egyik-
kel vissza megyünk a lefolyt időkre; magunk elé
varázsoljuk életünknek, sőt a letűnt századoknak
fontosabb eseményeit; magunk előtt jelenítjük a mul-
takat; leolvassuk s fölelevenítjük az emberiség küz-
delmének, haladásának és tovább fejlődésének s
ebben az isteni működésnek bámulatos történel-
mét; — a másikkal a jövőbe repülünk át a remény
szárnyain; és ott hitünk szent világossága által vezet-
tetve, lelkünk gondolkozó tehetsége által segítettve
belátni próbáljuk az eljövendőket, kitalálni az Isten-
ség tervét, gondolatát, reánk vonatkozó szándékait
és örök céljait. — És mikor ezt tesszük; a mikor
e kettős szellemi tehetség segélyével a köznapi
életmódból magasan kiemelkedve, lelki szemeinkkel
vissza és előtekintünk: ki mondhatná, hogy legalább
ily pillanatokban nem vagyunk örökkévalók; ki
mondhatná, hogy nem vagyunk Isten gyermekei?!

*) L. Unit. Kis Könyvtár XXXVIII. füzetét is.

Az emlékezet és halhatatlanság rokonságát s összeköttetését egy ünnep sem tünteti fel egyházunkban oly élesen, mint a *husvét*. — Csak néhány perczczel ezelőtt elmélkedtünk a feltámadásról, ama hitről, s reménységről, mely emberi természetünknek eredeti tulajdona; elmélkedtünk a biztató tényről, hogy miként a külvilágban, ugy sőt sokkal inkább a lelkiekben is örök érvényt szerez magának a törvény, hogy az élet nagyobb, erősebb és hatalmasabb a halálnál s hogy a halál e szerint nem egyéb mint az élet egyik titkos fokozata, szóval, elmélkedtünk végtelen jövőnkről vagy a halhatatlanságról: — — s most itt vagyunk ez asztalnál, lelkünkkel a multba visszaszállva; sziveinkben egy letűnt nagy földi élet iránt a kegyelet s ragaszkodás érzelmeit fölelevenítve; s ajkainkon a szavakkal: *tegyétek ezt mindannyiszor az én emlékezetemre*. — S valjon miért mindez, miért ez a hirtelen fordulat? — Tán csak azért hogy egy szebb és jobb életnek reményein tulságosan el ne ringatózunk; tán csak azért, hogy az örök jövőt s annak miben létét, bizzuk az Istenség vezető kezére; tán csak azért, hogy készítsük inkább e jövő alapját; hogy ápoljuk, erősítsük annak biztosítékait; hogy először itt e földön teljesítsük a kötelességeinket; hogy itt gyűjtsünk oly kincseket, melyek maradandók, s itt miveljük ama lelki tulajdonokat, melyek eredetükben ugy, mint czélzatukban isteniek és örökkévalók. — — S ha ez így van, — ha egy szebb és jobb jövőnek az alapját már itt le kell raknunk; ha a saját halhatatlanságunk útját már itt előre kell készítenünk; ha örökkévalóságunk történelmének az első lapjait vagy bevezetését már itt meg

kell irnunk: — akkor hová mennénk más útmutatásért, kihez mennénk más példaadásért, mint a nagy Mesterhez, ki meghagyta, hogy a mint ő cselekedett mi is akép cselekedjünk, s ki egy dicső pályafutás végén végrendeletéül tette: *tegyétek ezt az én emlékezetemre!* — Igen, im itt az alkalom, mely követségére buzdít: im itt az alkalom s ez asztal arra int, hogy mielőtt e jelekkel élnénk, *emlékezzünk!* — Emlékezzünk, ne csak a végvacsorára, a hol meszsi látó lelke, a sziv nehéz bánata közt, hattyudalát zengte, — hanem egész életére, a kötelességek teljesítésében felmutatott hűségére és az igazságért elszenvedett halálára. — Emlékezzünk, tekintsünk vissza s fel az emberiségnek eme kimagasló alakjára, kivel bárhol találkozunk — akár a pusztában, midőn önmagával küzd és győz; akár a zsinagogákban, hol tanít s magyaráz, tekintélylyel *mint soha ember nem szólott*; akár ama hegyen, hol beszél a boldogságról és ama módokról, mely által megszerezhető, és a melyek minden emberrel közösek; akár a tengeren hol lecsillapítja a megrettent szivek hánykodó viharát; akár a templom-tornácán, a hol lelkesülten kiált: *én vagyok a feltámadás és az élet, ki én bennem hiszen, ha meghal is él az, s ki él és hiszen én bennem, az soha meg nem hal*; akár a Gethsemanében, akár a kereszten — — bárhol találkozunk: ugytaláljuk, hogy mindenütt nemes, tiszta, szeut és alázatos, mindenütt tökéletes és mindenütt példányszerű ember. — Emlékezzünk, tekintsünk vissza s fel, ama szép lélekre, ki megtanított arra a kettős elvre és igazságra, mely szent vallásunknak alapjául tekinthető, *s mely nem más, mint — félre ne értsetek — az Isten emberisége és az ember istenies-*

sége; megtanított, más szavakkal, egyfelől arra, hogy az Isten nem egy boszuálló zsarnok, nem haragvó s engesztelhetlen lény, hanem menyei, jó Atya, ki örök szent törvény szerint teremt, alkot, kormányoz és fenntart, s e törvény, ez erő úgy künn mint benn: *a szeretet*; megtanított másfelől arra, hogy az ember nem pusztá föld-szülött, nem porban csuszó rabszolga, nem az átok és a bűn gyermeke — mint ezt némely dogmák maig is hirdetik, — hanem lélek, az Isten temploma, lélek, birva szabadsággal, birva az öntudat, a gondolat, a lelkiismeret, az emlékezet, a hit, remény és a szeretet fölemelő hatalmával, istenies örök tulajdonaival, — szóval megtanított, hogy az ember az Isten gyermeke, és hogy a kötelék, mely hozzá csatolja, megint csak: *szeretet*. — Emlékezzünk, tekintsünk vissza s fel a nagy szivre, mely egy egész mennyországot teremtett és hordozott magában, melynek szép nemes kincseit teljes készséggel, jósággal és önfeláldozással árasztotta, s hatásában maig is árasztja az emberiségre. — Tegyük ezt afiai! — Aztán ez emlékezéssel s az ez által keltett érzelmekkel, mindenek felett pedig azzal az elhatározással, hogy miként ő, mi is tiszták, nemesek, alázatosok, hivek és önfeláldozók, hittelménnyel és szeretettel teljesek lenni igyekezzünk — ez elhatározással járuljunk az emlékezet asztalához.

Mindenek előtt azonban boruljunk le s imádkozzunk.

Husvétkor.

2.

A jövő életet gondolatban átfutottuk; jártunk az örökkévalóság végtelen utain; bepillantani próbáltunk ama más hazába, hová reményünk vonz, vágyaink vezetnek; hol tisztább az élet, zengőbbek a dalok; hol ártatlan öröm és igaz szeretet örök fényben ragyog. Ringottunk a halhatatlanság szárnyain, melyeket a lélek ohajai, a lelkiismeret sugallatai alkotnak, emelkedve s szállva újra, mint zengő madár, mely ösztönét követve, dalát égbe fúrja. És most . . . szálljunk vissza az emlékezetben az elmúlt időkre; térjünk vissza e földi hazába, mely a menyeknek kiinduló pontja, alapja, és föltétele; térjünk vissza és itt ez asztalnál, keressünk új erőt fáradt gondolatainknak, keressünk új forrást szomjazó lelkünknek, új világosságot homályos sejtelmeinknek. — Oh, mert ez asztal sokat mond; e jelek sokról beszélnek. Itt beszél egy földi élet gazdag nagyszerűségével; itt beszél a halál fagyasztó hidegségével, s itt a föltámadás, a halhatatlanság, magasztos hitével, biztató reménységével, Melyiket említsem, hol volt nagyobb s dicsőbb? Tán életét? ki tudná hiven megírni? 18 évszázad s annak keresztény világa ez életet mind írja már s rajzolni próbálja, de csak halványan sikerül, mert azt nem megírni, hanem átélni kell. Az ő életrajza, hatásában van s leszen megírva, miként általában a nagy szellemké. Forrás az, a melyből minél többet merítettünk, annál tisztább annál bővebb leszen. — Ő egy valódi *jellem* volt, kiben bűn nem találtatott; *emberbarát*, ki szeretetébe ölelte az embervilágot

nagyjaiban és kicsinyeiben; ki behatolt a lelkek titkos mélyébe, fölfedezte azok hiányait, szükségait, s aztán betöltötte hittel, bizalommal; fölfedezte a sebeket s gyógyította balzsammal; a szivek bánatát enyhíté reménnyel, és könnyeket törölt egy szebb jövő vigasztalásával; *tanító* volt ő, figyelmeztetve, oktatva és nevelve az embereket az élet és kötelesség magasabb feladataira és igazságaira! *Művész* volt ő, láthatóvá varázsolva a lelki természet elrejtett titkait; föltárva a szépnek, a jónak és az igaznak isteni hatalmát. *Költő* volt ő, prófétai dalnok, ihletve az örök geniusztól, s ez ihletés alatt szívtől szívhez szólva, »És ajakán meg nem szünet a dal, Zenge későn, zenge viradattal, Hangjain a szellem égbe hágott S átteremté e viselt világot.« »Ha pedig a boldogságot dallá, A Boldogság maga megsokallá: Ismeretlen vágyak keltek benne, Mintha önmagára irigy lenne.« Szóval *Ember* volt ő, valódi ember, bírva a humanitás nagy szívével, hiven valósitva az ember lelkében rejlő isteni eszményt gondolatban, beszédben és cselekedetben. — Ime, ily kimagasló alakra, ily nagy és átható életre emlékeztet ez asztal, afiai! — De emlékeztet a halálra, a földi lét befejezésére is, — *Nem iszom többé veletek e szőlőtőnek nedvéből . . .* mily szomorú szavak a bucsu-asztalnál! mily mély belátása a bekövetkező eseményeknek; mily fájó biztatás a halni készülőnek, mily kétségbeesés a visszamaradó tanítványoknak! — És valóban mivé is lőn a husvétii bárány? . . . utolsó vacsora, keserűen fűszerezve a hit és félelem, a bánat és bizonytalanság, remény és kétségbeesés vegyült érzelmei által, — *Tegyétek ezt mindannyiszor az én emlékemre . . .* az utolsó kérő szavak, a

végső óhajtás, mély benyomást tesznek. — Aztán tudjuk a többit is, az imádkozást, a veritékezést, az elfogatást, az elítéltetést s az utolsó sóhajt. Látjuk a lemondást az önfeláldozásig emelkedve, az igaz életet a dicső halálig magasztosítva s ezzel koronázva. — S »Elsóhajt a lágy szél, mely a tavaszt hozza, Elsóhajt a vizen és a partra téved: Ébredj, fű-fa, ébredj, halkán ezt sugdozza, — S ime fűben-fában megmozzan az élet; Megmozdul az élet, felül, a kopáron, Csak alant a sirban örökös az álom.« — De nem, ő nem halt meg; 18 évszázad és annak keresztény világa, s annak annyi milliói bizonyítják, hogy él; nagy gondolatai, eszméi, tanításai, elvei és cselekedetei, ott élnek az emberekben, ott hatnak, működnek, küzdenek és győznek, — — s most is »a késő kor, e hálás tanítvány, Nagy emlékezetét ünneppel újítván, Össze-összegyülnek: férfi, nő, — s a gyermek Olvasni a kereszt betűin kezdi meg.« — De nemcsak itt, de nemcsak így; nemcsak műveiben támadott fel és él, hanem él ama fensőbb hazában is, hová magasabb létre kelt. *Felmegyek az én atyámhoz és a ti atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez, mert az én atyám házában sok hajlékok vannak.*

Igen, felment az ő Atyjához és a mi Atyánkhoz, az ő Istenéhez és a mi Istenünkhöz, — felment, elszállt a keresztől, mint szállhat a lélek a tisztaság és egyszerűség szárnyain fölebb, fölebb. Felment, de nem azért, hogy ott trónon ülve tétlenül várja a napot, hogy ítéljen holtak s elevenek felett, — hiszen maga mondá: az én Atyám mindig munkálkodik, én is munkálkodom. Felment, hogy hasson és munkálkodjék tovább — Isten akarata szerint —

az Atya házában valamelyik hajlékában, a mindenség valamelyik más birodalmában. Felment, hogy ott is tanítson, gyógyítson, vigasztaljon, lelkesítsen. Felment, de most is visszazeng biztató szózata: Ne féljeteK; ez a világ nem lát engem többé, ti pedig megláttok, mert én élek s ti is élni fogtok. Visszazeng az intés: a miként én cselekedtem, ti is úgy cselekedjeteK. Visszazeng az ige: arról ismernek meg titeket, hogy az én tanítványaim vagytok, hogyha egymást szeretiteK.

Ez ígét ez intést követve, jertek és járuljunk az emlékezetnek asztalához, — de tegyük ezt azzal az elhatározással, azzal a felfogadással, hogy mint tanítványok Mesterünkhez hivek lenni igyekezzünk.

Hogy azonban ez asztalnak minél méltóbb vendégei lehessünk: boruljunk le és imádkozzunk.

Husvétkor.

3.

Én vagyok a feltámadás és az élet, ki énbennem hiszen, ha meghal is, él az, s a ki él és hiszen énbennem, az soha meg nem hal.

Talán egy szép tavaszi évszakban, midőn a külvilág körülöttünk téli álmából fölébred; midőn a természet a látszólagos halálból s annak lánczaiból kitör és új életre kél; midőn a néma pihenés dermedt szemfödője fokenként szétfoszlik s a zsibongó mozgás titkos eszközévé olvad; midőn a ködhomály és fagyos ridegség fölött a napnak üditő fénye és életadó melege győzedelmeskedik; szóval midőn az új élet ezer változatban és alakban jelentkezik, elannyira, hogy a látható létezés körülünk nem egyéb, mint

egy hatalmas és egyetemes föltámadás. — — —
 talán egy tavaszi időszakban, Palesztina s a kis
 Betánia bűvös légkörétől áthatottan, mondhatta a
 Mester a merész szavakat: én vagyok a *föltámadás*
és az élet, ki én bennem hiszen, ha meghal is,
él az.

A természet ébredése, a lények millióinak életre-
 kelése tagadhatatlanul mély benyomást tehettek ama
 fogékony lélekre, ki a természeti tünemények mö-
 gött az isteni erő titkos jelenlétét tudta és érezte,
 kinek hite szerint az egész mindenség az Isten ha-
 talmán csüngött, s a ki minden külső jelenséget az
 isteni gondviselés örök elve szerint fogott fel és
 magyarázott.

De még mélyebb hatást gyakorolhatott rá, még
 inkább föllendíthette egész belvilágát, a hit és ön-
 tudat fennséges magaslatára emelhetette lelkét a pil-
 lanat ünnepélyes komolysága, s a szomoruan meg-
 ható, sőt megrendítő alkalom, mely ajkait az idézett
 szavakra nyitotta. — »*Uram! ha itt lettél volna, test-
 vérem nem halt volna meg.*« — Így szól a fivérét
 vesztett Mártha a közeledő Mesterhez. — — — Minő
 hatást tehettek e szavak!! . . . Elgondolni, hogy a
 szeretett testvér és szeretett barát meghalt; hogy a
 kis családnak, mely őt is a Mestert mindanyiszor
 örömmel fogadta szerény hajlékába, — egyik tagja
 sőt ép az oszlopa kidőlt; látni, hogy a veszteség és
 csapás mily sűrű sötét felhőt vont a bánatos test-
 vérek lelkének egére, nem engedve, hogy az örök
 élet nagy napjának csak egyetlen sugara is áthatol-
 jon; tudni, hogy a fájdalom enyhülést, a kétségbe-
 esés reményt, a szív sebe gyógyírt vár, kíván, köve-
 tel, — és pedig ép tőle a Mestertől, ki hozzájok

legközelebb állott; — érezni és meggyőződve lenni a maga részéről, hogy a jelen és a jövő élet között egy elszakíthatlan viszony, egy folytonos összeköttetés van; tudni, hogy az Isten nem holtaknak, hanem élőknek Istene itt ép úgy mint amott; érezni, hogy habár itt a földön, »hol bujdosunk az élet útain, könnyek borítják a nyomot s kezünk sajtó szivünkre téve untalan, szereteteinket a sir fogja be,« . . . ámde azért: »nincsen itten halál, itt csak változás van, s a hol mi szenvedünk, látszó elmulásban: előcsarnok csupán;« — tapasztalni, hogy a közönséges vigasztalásra: »*föltámad a te testvéred*« csak a keserü lemondás kétes válasza jó: »*tudom, hogy feltámad a feltámadáskor az utolsó napon,* — mindezeknek elgondolása, a vigasztalás szükségességének érzete, a család iránti szeretete, — másfelől a saját lelkének magasabb öntudata, az örökélet felőli hite s a mennyei Atyában helyezett bizalma, valjon nem adták-e mintegy önkénytelenül is ajkaira a lelki önérzet és felmagasztaltság eme kitörő szavait: *Én vagyok a föltámadás és az élet, ki énbennem hiszen, ha meghal is él az, s valaki él és hiszen énbennem, az soha meg nem hal. Hiszed-e ezt?*

És ím, a bánat és kételkedés gyászfelhője szétoszlaní indul; a hit és bizalom napja vigasztaló, enyhítő s gyógyító sugarakat lövel a sebzett szivekre, és szól az ajk: *hiszek Uram!* . . . s e hit szemével ott látják maguk közt a föltámadottat az emlékezetben, és ott látják meg nem halva tovább-élni a lelkeknek országában.

De mialatt a szerető szivek így hisznek és látnak, — azalatt túl az ellenségek közt a sötét indulat, a harag és boszu, az irigység s féltékenység

egész vihara támad fel az önző lelkekben, s egy álnok gúnymosoly vonul végig az ajkakon.

És habár ez ellenséges indulat az ártatlanságra, a hitre és igazságra csakhamar kereszthalált mért; habár e gúny még a megfeszítetttel szemben is éreztette mardosó fulánkját: »*ha Isten fia vagy, szállj le a keresztről;*« habár a gonoszság e sötét vihara egyszerre elseperni látszott ama nagy életnek minden ténykedését és hatását: — — de mi tudjuk, hogy az Isten vezetése alatt mindez csak ideiglenes lehetett, mert ő szükségképen jót hoz elő a roszból is; tudjuk, hogy a halál reá nézve a dicsőség kezdetévé, s a gúny az ellenségekben szégyenértetté változott; tudjuk, hogy a vihar után, mely önmagát kitombolta, nemsokára új élet és új tényészet indult az emberiség lelki világának széles nagy mezején. — Tudjuk, hogy örök érvényű igazság rejtett s nyilatkozott e szavakban: *Én vagyok a feltámadás és az élet, ki énbennem hiszen, ha meghal is, él az.* — Igen, tudjuk s hisszük, mert van okunk hinni, hogy ő a *feltámadás* és az *élet*. Benne és általa támadtak fel és keltek életre az emberi természetnek amaz Istentől elhintett magvai, melyek addig elfojtva valának, vagy ha kikeltek is, a homályban és sötétben a nap világát és melegségét nélkülözve, csak halvány s beteges fejlődést nyerhettek. Benne és általa támadtak fel s jöttek erőteljes működésbe amaz eszmék, erkölcsi elvek és vallásos igazságok, melyek az emberiségnek az összesnek és egyeseknek lelki fejlesztésére és boldogítására rendelvek, és arra vannak hivatva, hogy megteremtsek és valósítsák már e földön az Isten országát. Benne és általa támadtak fel a humanitás, a szabad-

ság, egyenlőség, testvériség, az Isten és emberszeretet megszentelt eszméi, elvei; tőle ama szentebb és magasabb felfogások a vallásban az Isten atyásgáról, lélekben és igazságban való imádásáról, az emberek testvériségéről, a halhatatlanságról és örökéletről; szóval benne és általa lett fölebb támasztva, tisztább és magasabb színvonalra emelve az erkölcs és vallás terén mindaz, a mi jó, a mi szent, igaz és nemes; és a mi több, ő ezeket nemcsak fölebb támasztotta és hirdette, hanem *élte*, életével azoknak szentségét és magasztosságát bebizonyította.

Méltán hihetjük és hirdethetjük tehát, hogy ő *a feltámadás és az élet*, s méltán állithatjuk folytonosan, hogy a ki *Őbenne*, vagyis az emberi természetnek általa feltüntetett istenies erőiben, képességeiben s csaknem határtalan lehetőségeiben *hiszen*, és ki e hitben él és munkálkodik, az *soha meg nem hal*.

Most pedig emlékezetünkben e gondolatokkal, lelkünkben a jövő iránt egy erős elhatározással, szivünkben töredelemmel, jertek és járuljunk stb.

Husvétkor.

4.

Mikor én e földről fölemeltetem, mindeneket magamhoz vonzok. Szólt, és úgy lett. Jósolt és a jóslat beteljesült. Mily profétai messzi-látás s mélységes önérzet nyilatkozott e szavakban! Nem jövendőmondás, hanem a dolgok lényegének, az okok és következmények összefüggésének előrelátása, az erkölcsi törvények hatalmának ismerése adá ajkaira a Mesternek a szavakat: *Mikor én e földről fölemeltetem, mindeneket magamhoz vonzok.* — És ez igaz más

esetekben is. Tapasztalatból is tudjuk, hogy a mikor szeretteink, barátaink, s ama rokon-lelkek, kikkel élő összeköttetésben voltunk, e *földről fölemeltetnek*: nem eltaszitanak, nem elidegenítenek, hanem *vonzanak* és magukhoz csatolnak. Az a benső lelki viszony, melyben velök éltünk, ha valódi és igaz volt, — nem elgyengül, hanem erősödik, tisztul, nemesbedik. A mit mondott egykor az arcz, a szem, a száj, és azokon át a lélek, — mindaz most tisztábban és vonzóbban hangzik felénk. A mit végzett az ész, a sziv, a kéz, s ezeken át a szeretet, — mindaz most fénylőbben ragyog, és megragadóbban tündöklék előttünk. Eme rokon-lelkek nem elszakítottak, nem meghaltak, hanem fölebb-emeltettek, föltámadtak, fölmagasztosultak, s mint ilyenek élnek, hatnak, buzditanak és *vonzanak*.

S ha igaz ez a kisebb körben élőkről, ép ugy igaz s még láthatóbb és tapasztalhatóbb a nemzetek hőseiről, az emberiség lelki történelmének nagyjairól és bajnokairól. Életükben legtöbbször ellenséges indulattal, gunynyal, megvetéssel és üldöztetéssel találkoznak; az önzés, az irigység, a féltékenység és gyűlölet sötét hatalmaival küzdenek — — de mikor a földről fölemeltetnek, — *mindeneket magukhoz vonznak*; az önzés és a gonoszság szégyenkezve visszavonul; az irigység és gyűlölet lassan-lassan a tisztelet s elismerés érzelmeibe olvad át. Igen, a valódi nagyság az emlékezetben megdicsőül; nagy tettek bajnoka legendák hőse lesz; az igazán ember megistenül. Ki valódi életet élt, az soha meg nem hal, és ki dicsón — mert az igazságért — halt meg: harmadnap föltámad és mindörökké él; él nemcsak ott egy magasabb létben s nagyobb munkatéren,

hanem él, hat és vonz a nagy időkön át az emberségben.

E nagyoknak legnagyobbja a názárethi proféta, tanítónk, mesterünk és példányképünk, Jézus, kiről ez ünnepen s ez asztalnál emlékezünk. Tizennyolcz és fél évszázad s annak lelki és erkölcsi történelme bizonyítja, hogy ő halálában föltámadott és mindörökké él. Tizennyolcz és fél évszázad igazolja, hogy ő méltán mondá: *mikor én e földről fölemeltetem, mindeneket magamhoz vonzok*. Életének s szellemének hatásáról bizonyosságot tesz a történelem, s ha nem is követjük, vonzását magunk is érezzük szüntelen. — És valjon honnan van ez a vonz-erő, mi az oka e ragaszkodásunknak, elismerésünknek s hódoló tiszteletünknek? — Talán, mint némelyek hiszik, az ő istensége? Oh nem. Oly istennél, ki születik, növekedik és fejlődik testben és lélekben; oly istennél ki maga is imádkozik, sir, könyezik, szenved és megfeszíttetik, — ily istennél nagyobb, végtelenebbet és tökéletesebbet kíván az emberi lélek; az ily isten valójában nem *vonz*; ily istennek csak a magát s másokat ámitó hiszékenység és babona indulhat tiszteletére. Görögország istenei, a kik olykor-olykor emberi alakot öltve — a mythologia szerint — a földön szétjártak, jót tettek, büntettek, igazságot szolgáltattak, — nemde eltűntek és senkit se *vonzanak*. Nekünk egy Istenünk van az Atya, ki Mesterünknek is Istene volt és van, kihez ő is imádkozott. — Mi az oka tehát az ő *vonzásának*? Oka éppen az ő *embersége*. Oka a tény, hogy benne és általa is a mienkhez hasonló emberi, tehát rokon-, testvér-lélek nyilatkozott és élt, működött s szenvedett. Oka a tény, hogy ő az emberi

lelki tulajdonokat lehető tökélyre fejlesztette, az emberben rejlő istenies elemeket és képességeket a maguk fenségében és méltóságában gyakorlatilag felmutatta, s bebizonyította. Felmutatta, hogy az Istenben helyezett *hit* csodákat mivelhet, hegyeket mozdíthat helyükből; hogy tulhat az a földi életen, belepillant az örökkévalóságba s a bizalom hangján kiált: én vagyok a föltámadás és az élet, ki én-bennem hiszen, ha meghal is, él az. Felmutatta a *szeretet* hatalmát, melylyel csüngött a mennyei Atyán, s melylyel keblére ölelte a rokon embervilágot. Felmutatta a *szelidség* és *alázatosság* erényeit, bizonyítva, hogy csak az az élet nyugtat meg s boldogít, mely a törvényeknek vagyis az Isten akaratának és a lelkiismeret szózatának engedelmeskedik; mialatt a világias önzés, hiúság és gőg élete nem egyéb mint nyomorult létezés, kín és teher önmagának ép úgy mint másoknak; megmutatta ugyanakkor azt is, hogy ez a szelidség, alázatosság és engedelmesség nem a gyávaságba, hanem az erkölcsi bátorságba megy át azonnal a mihelyt megtámadva és megsértve látja az *igazságot*, a *szabadságot*, a szeretetet és Isten szent-ségét s emitt merész szavakkal dorgálja a kép-mutatókat, amott ostorral üzi ki a pénzváltókat és árusokat, a kik rablók barlangjává tették az Isten templomát. Felmutatta a *lemondás* és *önmegtagadás* erényeit, s azt a tán legnehezebbet, az *önfeláldozó* *készséget*, bizonyítva, hogy az önfeláldozó élet az emberi nagyság egyik feltétele, s az önfeláldozó halál: a halhatatlanság bölcsője. Szóval, felmutatta a *jellemet*, az embert a maga lehető tökéletességében, méltóságában és isteniességében. E *jellem* az,

a mi bámulatra, tiszteletre, hódolatra indít; e jellem az, a mi mindeneket *magához vonz*.

És már e vonzás arra int, ez ünnep is, ez asztal is arra figyelmeztet, hogy ha önmagunkat megvizsgálva úgy találjuk, hogy nagy Mesterünktől mint követők s tanítványok nagyon messze estünk: itt ez újabb alkalommal tegyünk új fogadást, hogy jövőben az ő nyomdokain járni, az ő erényeit gyakorolni, az ő jellemét magunkban megvalósítani, és ezáltal hogyha nem is *mindeneket*, de legalább a közel rokon lelkeket mi is magunkhoz *vonzani* igyekezzünk.

E gondolatokkal, e fogadástétellel stb.

Husvétkor.

5.

A jövő életről a jelenre, a halhatatlanság gondolatairól a mulandó lét teendőire, a feltámadás eszméjéről a földi létel valódiságaira vezetlek vissza, atyámfiai! — A szédítő magasból, hová keblünk vágya, lelkünk ohaja emelt volt; hol, légkör határán, szivünk gyorsabb dobogása miatt alig hallók s tán képzeltük csupán a sphaerák zenéjét: szálljunk alá ide a föld völgyeibe, a hol érthetőbben zengenek a dalok, és a tiszta patak tükörében olykor megfürdik az ég is. Vitetünk tán, alászállás közben, sivatag pusztákra, hol madár nem dalol, hol forrás nem fakad; de ez ne rettentsen, hisz itt is az a nap melegit, világít, mely fenn fényt áraszt — — s aztán ki ne tudná, mily közel fekszenek, Sion és Golgotha! Szálljunk alá a göröngyök közé, mert hisz azokat is az az erő vonza, ugyanaz a szellem

kormányozza, melyhez, mint központhoz, életünk bizalma, jövőnk reménysége s hite van csatolva. — Szálljunk alá a halálnak kapujához, honnan multba vissza visz az emlékezet, s messzi jövő felé hit fátyója vezet. Szálljunk alá a végvacsorához, hol méla bújában el-elmerengve ő, s jövőt be nem látva, titkos sejtelemben ül a tizenkettő. Szálljunk alá az asztalhoz, melyet . . . oh, ha tudták volna Mártha és Mária, kik elébb özönnel önték a kenetet, kikben, mint tűz, égett áldozat, kegyelet: dúsan kihimezett biborterítővel fedték voln' az asztalt, s kalász alatt hajló hószinü fátyollal a bort s a kenyeret;*) s tán a mester ajkán, oly számtalan után, elhangzott volna még, melyen táplálkoznék a sziv s a gondolat: egy, akkor utolsó, de időkre szóló, találó hasonlat. — Szálljunk alá a nagy tanító lábaihoz; hallgassunk el tőle egy-egy eszmét; gondoljunk el egy földi életet, s aztán az önfeláldozást, a halált, mely ez életnek koronájává lőn; — ha csak egy-két sugár csillámlik is felénk e korona fényéből, már az is megvilágítja, bátorítja s újra élteit lelkünket. Elevenítsük fel újból a mint megholt . . . oh, mert nagypénteken, halálemléknapján, ki sem kísértük volt.

A nap már alább alább hanyatlak s aranyban török meg Moriah oldalán; »menjete el a városba, és egy ember egy korsó vizzel jó előtökbe, és mondjátok ezt őnéki: a mester azt mondja tenéked: tenálad eszem meg a husvéti bárányt az én tanítványimmal.« — S a két tanítvány ment, semmit sem gyanítva, nyomott légben, mely a vihart jelzi, —

*) Czelzés a Jakab Juliska és Róza által ajándékozott úrasztali terítőre és takaróra, 1882-ben. D. K.

Kedron patak morajánál meghajló fűzágon kis madár el-eltikkadva baljós dalt énekel, de a két tanítvány, ki ünnepre készül, bár hallja, nem érti, hogy a vész mily közel. — Elmenvén, ugy találák, amint mondva volt, s megkészíték a vacsorát. Nemsokára megérkeznek, ünnepelni a szent napot, fáradtan, portól belepve, a mester s a tanítványok. S mint hattyúé énekelni, ha halála közeledik: ugy nagy szellemek sajátja, mélyre hatva, messze látva, ihletetten elbeszélni, tanítani, értekezni, . . . mig a percz beteljesedik, mig tart a méreg hatása, vagy a hajó megérkezik.*) Igy tanít, így cselekeszik ő is. Megmossa lábaikat s szól: im, példát adtam tinektek, hogy amint én cselekedtem, ti is ugy cselekedjetek. — Aztán a megszegett kenyér s teletöltött kehely kézről kézre járnak, s visszhangzik a szózat, ajak-érintésre: *tegyétek ezt mindig az én emlékemre!* „Tegyétek ezt mindig az én emlékemre,“ ez volt főpontja ama bucsuvacsorának, ez volt utolsó, de mélyen érzett ohajtása a távozni készülő mesternek. Beszéljük-e tovább a szomorú drámát? Oh, hisz mindnyájan jól tudjuk, s méltó is tudásra, hogy mikép ment tanítványaival az olajfák hegyére; mikép imádkozék ott újra meg újra, vérveritékezve, arczczal leborulva, — — tán a fű is sirva hajlott meg alatta, s föléje olajfa — bár korai tavasz volt — halványzöld levelét könnyezve hullatta; tudjuk, mikép érkezett meg az éji homályban a felbérelt sereg, mig fenn a fogyó hold, felhők mögé bujva, tanú lenni félve, titkosan kesereg; tudjuk, mikép hurczolták az ítélőszék elé; láttuk, mikép állott magasztos fenségben ott Pilátus előtt, — mutatta a művész, milyen az ember, ki nemes öné-

*) Jézus, Seneca, Szókratész.

zetben, vad boszutól keltett viharral szembe néz; tudjuk, mint lón elítélve, s mint roskadt alá útközben a keresztnek sulya alatt, s megfeszítve mikép ajánlá lelkét a mennyei atya kezébe. Tudjuk mind ezt. Álljunk meg azért ama főpontnál s emlékezzünk! Olvassuk el szívünk történelmét — mert minden szív életrajzát írja s életiratában egy új vonást jegyez minden dobbanása. Vizsgáljuk meg lelkünk benyomásait, melyeket életünk folyamán önmagába felvett; kérdezzük meg önmagunkat: tanítványai lévén, cselekedtünk-e úgy, mint ő cselekedett; imádkoztunk-e úgy, mint ő imádkozott; éreztük-e a hegyi beszédnek valamelyik boldogságát; megtartottuk-e a két fő parancsot: szeressed az Istent, szeressed felebarátodat, mint önönmagadat; gyógyítottunk-e sebeket; töröltünk-e könnyeket; segítettük-e a szegényt; áldoztunk-e a jótékonyság oltárán; leróttuk-e kötelességeinket önmagunk, családjunk, hazánk, nemzetünk s egyházunk iránt; megadtuk-e a császárnak, a mi a császáré, az istennek, a mi az istené; mutatunk-e lemondást és önmegtagadást a jövő élet érdekében; készséget meghalni az igazságért; hordoztuk-e az élet keresztjét türelemmel, hiven, míg össze nem roskadánk?! . . . Jól tudom, hogy midőn e kérdésekre válaszolni s ezek által önmagunkat megpróbálni akarjuk, nagyon sok lesz a tagadó felelet. Épen ezért tegyünk egy szent fogadást, hogy jövőben mesterünket hiven követjük, s ez emlékezéssel, e fogadástéttel járuljunk a szent asztalhoz. Mielőtt azonban ezt tennők, jertek boruljunk le s imádkozzunk, ezeket mondván:

Isten, édes Atyánk! ime e szent órában, a feltámadás, a halhatatlanság ünnepén sziveinket fölemelve

hozzád imádkoztunk. Elgondoltuk a jövő életet, melyet lelkünk sugall, szivünk megerősít. Aztán alászállva, elgondoltuk ama nagy Mester életét, ki lelkével hozzád legközelebb emelkedett s e közelségében lelkesülten mondá: *»én vagyok a feltámadás és az élet, a ki én bennem hiszen, ha meghal is, él.«* Elgondoltuk halálát, melyet az önfeláldozás erénye megszentelt, s melynek emlékét e perczben külsőleg is föleleveníteni akarjuk. Megvizsgáltuk szivünk történelmét, ha méltók vagyunk-e arra, hogy ez emlékjelekben részt vegyünk? — — oh, de ugy találtuk, hogy nincs elég illendő menyegzői ruhánk; ugy találtuk, hogy mesterünk mellől, mikor veszélyben volt, gyakran megfutottunk; s ha mi voltunk veszélyben miatta, gyakran megtagadtuk, erősen állítva, hogy soha nem ismertük az embert. De e perczben öntudatunk vádol, s lelkiismeretünk ugy kiált ellenünk! Egy menedékünk van: bününket megbánva, mélyen elismerve, hozzád folyamodni. Atyánk! nálad a kegyelem; áraszd ki azt reánk a te jóságod szerint. Nálad a megbocsátás, — bocsásd meg vétkeinket a te igaz szereteted szerint. Szenteld meg fogadástételünket, érzelmeinket és gondolatainkat, s tégy méltó vendégeivé e szent asztalnak. Amen.

